

уæд	ыл	сæдæ	дыууæ	азы	цыдис
уæд	=ыл	сæдæ	дыууæ	аз -ы	цыд -ис
тогда	=3SG.ENCL.SUPER	сто	два	год GEN	идти PST.INTR.3SG

Рассвет - село в Ардонском районе Северной Осетии

И она жила в Рассвете, когда она умерла ей было сто два года.

1.8 Баззаци	сидзæрæй	æмæ	уыдысты	дыууæ
ба- ззад -и	сидзæр -æй	æмæ	уыд -ысты	дыууæ
PV оставаться PST.INTR.3SG	сирота ABL	и	быть PST.INTR.3PL	два

хойы	сæ	мад	куы	амарди	уæд
хо -йы	сæ=	мад	куы	а- мард -и	уæд
сестра GEN	POSS.3PL=	мать	когда	PV умирать PST.INTR.3SG	тогда

Осталась она сиротой, и было их две сестры, когда их мать умерла.

1.9 Æмæ сæ	фыд	ног	ус	æрхаста
æмæ сæ=	фыд	ног	ус	æр- хаст -а
и POSS.3PL=	отец	новый	женщина	PV носить PST.TR.3SG

И их отец привел в дом новую жену.

1.10 Фæлæ уыцы усæн	йæхицæн	сывæллæттæ	куы
фæлæ уыцы ус -æн	йæ=	-хицæн	сывæллæ -тт -æ
но тот женщина DAT	POSS.3SG=	REFL.DAT	ребенок PL NOM
			когда

фæзынди	уæд	фыдыус	чи	у
фæ- зынд -и	уæд	фыд -ы ус	чи	у
PV появляться PST.INTR.3SG	тогда	отец GEN	женщина	кто
				быть.PRS.3SG

уый	йæ	лæджы	сывæллæттæм	хорз	цæстæй	нæ
уый	йæ=	лæдж -ы	сывæллæ -тт -æм	хорз	цæст -æй	нæ
DemDist.NOM	POSS.3SG=	человек GEN	ребенок PL ALL	хороший	глаз ABL	NEG

касти

каст	-и
смотреть	PST.INTR.3SG

Но когда у этой жены у самой появились дети, то мачеха, она к детям своего мужа не стала хорошо относиться.

1.11 Æмæ фыд куы базыдта	сидзæртæн	æвзæр
æмæ фыд куы ба- зыд -т -а	сидзæр -т -æн	æвзæр
и отец когда PV знать TR PST.TR.3SG	сирота PL DAT	плохой

у	йæ	ус	уæд	та	уыцы	усы	дæр
у	йæ=	ус	уæд	=та	уыцы	ус	-ы =дæр
быть.PRS.3SG	POSS.3SG=	женщина	тогда	=же	тот	женщина GEN	=PTCL

атардта

а- тард -т -а

PV гнать TR PST.TR.3SG

И когда отец узнал, что она обижает сирот, его жена, то выгнал эту жену.

1.12 **Æмæ йын** **афтæмæй уыдис** **цыппар усы**
 æмæ =йын афтæмæй уыд -ис цыппар ус -ы
 и =3SG.ENCL.DAT так быть PST.INTR.3SG четыре женщина GEN

И таким образом у него было четыре жены.

1.13 **Æмæ æртыккаг усæй** **йын** **цот** **нæ**
 æмæ æртыккаг ус -æй =йын цот нæ
 и третий женщина ABL =3SG.ENCL.DAT потомство NEG

уыдис , **фæлæ йын** **цыппæрæм усæй** **та**
 уыд -ис фæлæ =йын цыппæр -æм ус -æй =та
 быть PST.INTR.3SG но =3SG.ENCL.DAT четыре ORD женщина ABL =же

уыдис **иунæг лæппу**
 уыд -ис иунæг лæппу
 быть PST.INTR.3SG один мальчик

И от третьей жены у него детей не было, а от четвертой был единственный сын.

1.14 **Йер æй** **нал** **хъуыды кæнын** , **цы**
 йер =æй нал хъуыды кæн -ын цы
 сейчас =3SG.ENCL.GEN больше.не мысль делать PRS.1SG что

хуынди , **уый** , **фæлæ йæ** **мах** **иууылдæр**
 хуынд -и уый фæлæ =йæ мах иууылдæр
 PST.INTR.3SG DemDist.NOM но =3SG.ENCL.GEN мы.NOM все

хуыдтам **Нана**
 хуыд -т -ам Нана
 называть TR PST.TR.1PL Нана

Вот я уже не помню, как ее звали, но мы все называли ее Нана.

1.15 **Йæ** **лæппу та хуынди** **Володя**
 йæ= лæппу =та хуынд -и Володя
 POSS.3SG= мальчик =же зваться PST.INTR.3SG Володя

А ее сына звали Володя.

1.16 **Æмæ-иу** **мæ** **мады** **мад-иу** **афтæ загъта**
 æмæ =иу мæ= мад -ы мад - =иу афтæ загът -а
 и =ITER POSS.1SG= мать GEN мать =ITER так сказать PST.TR.3SG

мæнæн , **дам** , **Нана бирæ хорздзинæдтæ** **фæци**
 мæнæн =дам Нана бирæ хорз -дзинæд -т -æ фæци
 я.DAT =мол Нана много хороший AN PL NOM PV+быть.PRS.3SG

зæгъгæ

зæгъ -гæ
сказать CONV

И моя бабушка говорила так, мне, говорит, Нана много всего хорошего сделала.

1.17 **Æз** , **дам** , **мад** **циу** , **уый** **нæ** **зыдтон**
 æз =дам мад ци у уый нæ зыд -т -он
 я =мол мать что быть.PRS.3SG DemDist.GEN NEG знать TR PST.TR.1SG

, **фæлæ** , **дам** , **мады** **мад** **базыдтон** **Нанайæ** .
 фæлæ =дам мад -ы мад ба- зыд -т -он Нана -йæ
 но =мол мать GEN мать PV знать TR PST.TR.1SG Нана ABL

циу - в литературном осетинском должно быть цы у

Я, говорит, не знала, что такое мать, но, говорит, узнала это от Нана.

1.18 **Мæ** **фыццаг** **хатт** **чынды** **ацыди** **æртындæс** **азæй** .
 мæ фыццаг хатт чынды -ы а- цыд -и æртындæс аз -æй
 и первый раз невеста GEN PV идти PST.INTR.3SG тринадцать год ABL

И первый раз она вышла замуж в тринадцать лет.

1.19 **Уæд** **хохы** **цардысты** , **Зруджы** .
 уæд хох -ы цард -ысты Зрудж -ы
 тогда гора GEN жить PST.INTR.3PL Зруг GEN

Зруг - гора и река с таким названием находятся в Алагирском районе Северной Осетии.

Тогда они жили в горах, в Зруге.

1.20 **Æмæ** **йыл** **æртындæс** **азы** **куы** **цыди** , **уæд**
 æмæ =йыл æртындæс аз -ы куы цыд -и уæд
 и =3SG.ENCL.SUPER тринадцать год GEN когда идти PST.INTR.3SG тогда

чынды **ацыдис** **Кучитæм** .
 чынды -ы а- цыд -ис Кучит -æм
 невеста GEN PV идти PST.INTR.3SG ALL

И когда ей было тринадцать лет, то она вышла замуж за Кучиева.

1.21 **Æмæ** **уæд** , **дам** , **ахæм** **æгъдау** **уыди** **хохы** ,
 æмæ уæд =дам ахæм æгъдау уыд -и хох -ы
 и тогда =мол такой обычай быть PST.INTR.3SG гора GEN

чызджы , **йер** **иуæндæс** , **дыууадæс** , **æртындæс** **азы** **куы**
 чыздж -ы йер иуæндæс дыууадæс æртындæс аз -ы куы
 девочка GEN сейчас одиннадцать двенадцать тринадцать год GEN когда

цыди **чызгыл** , **уæд-иу** **æй** , **кæй**
 цыд -и чызг -ыл уæд =иу =æй кæй
 идти PST.INTR.3SG девочка SUPER тогда =ITER =3SG.ENCL.GEN кто.GEN

зæрдæмæ	цыди	, уыдон-иу	æй
зæрдæ -мæ	цыд -и	уыдон -	=иу =æй
сердце ALL	идти PST.INTR.3SG	DemDist.PL.NOM	=ITER =3SG.ENCL.GEN

сæ	хæдзармæ	бахуыдтой
сæ=	хæдзар -мæ	ба- хуыд -т -ой
POSS.3PL=	дом ALL	PV приглашать TR PST.TR.3PL

И тогда, говорит, такой обычай был в горах, девочку, в возрасте одиннадцати, двенадцати, тринадцати лет, то та семья, которой она нравилась, они ее забирали к себе в дом.

1.22 Æмæ йер чызг дыууæ-æртæ азы уыцы хæдзары
æмæ йер чызг дыууæ - æртæ аз -ы уыцы хæдзар -ы
и сейчас девочка два три год GEN тот дом INESS

цæрдзæни	, фæлæ йер чындзы кæмæ цæудзæни	, уый
цæр -дзæни	фæлæ йер чындз -ы кæмæ цæу -дзæни	уый
жить FUT.3SG	но сейчас невеста GEN кто.ALL	идти FUT.3SG DemDist.NOM

йæм	хæстæг	тедтæ	нæма	цæуы
=йæм	хæстæг	тед -т -æ	нæма	цæу -ы
=3SG.ENCL.ALL	близкий	и так далее PL NOM	ещё.не	идти PRS.3SG

И девочка будет жить два-три года в этом доме, но тот, за кого она будет выходить замуж, он близко к ней пока не подходит.

1.23 Кæд уыцы чызг уыцы хæдзары æгъдауыл æмæ пъланыл		
кæд уыцы чызг уыцы хæдзар -ы æгъдау -ыл æмæ пълан -ыл		
если тот девочка тот дом GEN	обычай SUPER	и план SUPER

сразы	уа	, кæд уыцы чызджы уыцы бинонтæ
с- разы	уа	кæд уыцы чыздж -ы уыцы бинон -т -æ
PV согласный	быть.SBJV.3SG	если тот девочка GEN тот семья PL NOM

бауарзой	, гъе уæд æй	уыйфæстæ
ба- уарз -ой	гъе уæд =æй	уый фæстæ
PV любить SBJV.3PL	ну тогда =3SG.ENCL.GEN	DemDist.GEN после

ракурдзысты	, кæд нæ фæцауа	сæ	зæрдæмæ
ра- кур -дзысты	кæд нæ фæ- цæу -а	сæ=	зæрдæ -мæ
PV просить FUT.3PL	если NEG PV	идти SBJV.3SG	POSS.3PL= сердце ALL

йæ	миниуджытæ	, йæ	февнæлдтæ	...
йæ=	миниуджы -т -æ	йæ=	фе- внæлд -т -æ	
POSS.3SG=	свойство PL NOM	POSS.3SG=	PV трогать PL NOM	
			расторпность	

Если эта девушка согласится с традициями и порядками этого дома, если эту девушку полюбит семья, то потом они ее сватают, если не понравится она им, ее качества, ее расторопность...

2.1 **Мæ** **мады** **мадæн** **йæ** **фыды** **фсымæры**
 мæ= мад -ы мад -æн йæ= фыд -ы фсымæр -ы
 POSS.1SG= мать GEN мать DAT POSS.3SG= отец GEN брат GEN

чызджы **рарвыстой** **гье** **уый** **тыххæй** , **æмæ** **агмæ**
 чыздж -ы ра- рвыст -ой гье уый тыххæй æмæ аг -мæ
 девочка GEN PV посылать PST.TR.3PL ну DemDist.GEN для и котел ALL

февнæлдта
 фе- внæлд -т -а
 PV трогать PL PST.TR.3SG

Двоюродную сестру моей бабушки отправили домой за то, что она котел взяла...

2.2 **Мæнæ сын** **ахæм даргъ** **къабатæ** **нæ** **уыди**
 мæнæ =сын ахæм даргъ къаба -т -æ нæ уыд -и
 вот =3PL.ENCL.DAT такой длинный платье PL NOM PTCL быть PST.INTR.3SG
 DISC

, **æмæ йедмæ** **нæ бавнæлдта** , **тряпкæмæ** , **фæлæ**
 æмæ йед -мæ нæ ба- внæлд -т -а , тряпкæ -мæ фæлæ
 и HES ALL NEG PV трогать PL PST.TR.3SG тряпка ALL но

йæ **къабайы** **дыстæ** **афтæ афæлдæхта** , **æмæ**
 йæ= къаба -йы дыс -т -æ афтæ а- фæлдæхт -а , æмæ
 POSS.3SG= платье GEN рукав PL NOM так PV засучивать PST.TR.3SG и

агмæ **афтæмæй** **февнæлдта** , **æмæ йæ** **гье уый**
 аг -мæ афтæмæй фе- внæлд -т -а , æмæ йæ= гье уый
 котел ALL так PV трогать PL PST.TR.3SG и POSS.3SG= ну DemDist.NOM

тыххæй рарвыстой .
 тыххæй ра- рвыст -ой
 для PV посылать PST.TR.3PL

У них же такие длинные платья были, и она не тряпку взяла, а подвернула рукава своего платья и так взялась за котел, и поэтому ее отправили обратно.

2.3 **Поли хуынди** .
 Поли хуынд -и
 Поли зваться PST.INTR.3SG

Ее звали Поли.

2.4 **Æмæ мæ** **мады** **мады** **æртындæс азæй** **куы**
 æмæ мæ= мад -ы мад -ы æртындæс аз -æй куы
 и POSS.1SG= мать GEN мать GEN тринадцать год ABL когда

ахуыдтой , **уæд** , **фæззыгон ацыди** , **æмæ**
 а- хуыд -т -ой уæд фæззыгон а- цыд -и æмæ
 PV приглашать TR PST.TR.3PL тогда осенний PV идти PST.INTR.3SG и

зымæджы	йын	йæ	лæг	æмæ	йæ	хицауы	зæй
зымæдж -ы	=йын	йæ=	лæг	æмæ	йæ=	хицау -ы	зæй
зима	INESS	=3SG.ENCL.DAT	ПОSS.3SG=	муж	и	ПОSS.3SG=	свекор GEN лавина

аласта

а- ласт -а
PV тащить PST.TR.3SG

И когда мою бабушку в тринадцать лет забрали, то, это было осенью, а зимой ее мужа и свекра унесла лавина.

2.5	Æмæ	йер	сæ	не	ссардтой	уайтагъд	фæлæ
	æмæ	йер	=сæ	не	ссард -т -ой	уайтагъд	фæлæ
	и	сейчас	=3PL.ENCL.GEN	NEG	найти TR	PST.TR.3PL	сразу
							но

бамбæрстой	цыдæр	семæ	рцыди
ба- мбæрст -ой	цы -дæр	семæ	р- цыд -и
PV понимать PST.TR.3PL	что INDEF	3PL.COMIT	PV идти PST.INTR.3SG

цыдæр	бæллаех	сыл	рцыди
цы -дæр	бæллаех	=сыл	р- цыд -и
что INDEF	беда	=3PL.ENCL.SUPER	PV идти PST.INTR.3SG

И их не сразу нашли, но поняли, что-то с ними случилось, какое-то несчастье с ними произошло.

2.6	Æмæ	сæ	не	ссардтой	æмæ	ма	уалдзæгмæ
	æмæ	=сæ	не	ссард -т -ой	æмæ	=ма	уалдзæг -мæ
	и	=3PL.ENCL.GEN	NEG	найти TR	PST.TR.3PL	и	=ещё весна ALL

мæ	мады	мад	уым	фæци
мæ=	мад -ы	мад	уым	фæци
POSS.1SG=	мать GEN	мать	DemDist.IN	PV+быть.PRS.3SG

И их не нашли, и до весны еще моя бабушка пробыла там.

2.7	Стæй	уæд	уже	куы	рауалдзæг	кодта	æмæ	мит	куы
	стæй	уæд	уже	куы	ра- уалдзæг	код -т -а	æмæ	мит	куы
	потом	тогда	уже	когда	PV весна	делать TR	PST.TR.3SG	и	снег
									когда

ртади	уæд	сын	сæ	мæрдтæ	куы
р- тад -и	уæд	=сын	сæ=	мæрд -т -æ	куы
	тогда	=3PL.ENCL.DAT	POSS.3PL=	мёртвый PL	NOM
					когда

ссардтой	уæд	сæ	рластой
ссард -т -ой	уæд	сæ=	р- ласт -ой
найти TR	PST.TR.3PL	тогда	POSS.3PL=
			PV возить PST.TR.3PL

бавæрдтой	сæ	мæ	йæ	мады
ба- вæрд -т -ой	мæ=	йæ=	мад -ы	
PV класть TR	PST.TR.3PL	POSS.1SG=	POSS.3SG=	мать GEN

фсымæртæ **чи** **сты** , **уыдон** **бацыдысты** , **æмæ**
 фсымæр -т -æ чи сты уыдон ба- цыд -ысты æмæ
 брат PL NOM кто быть.PRS.3PL DemDist.PL.NOM PV идти PST.INTR.3PL и

йæ **рахуыдтой**
 йæ= ра- хуыд -т -ой
 POSS.3SG=

А потом когда наступила весна, и снег растаял, и когда их тела нашли, их привезли, похоронили, и, братья ее матери пошли и забрали ее.

2.8 **Фæлæ-иу** **иугæр** **чызг** **афтæ** **куы** **рацыди** , **уæлдай** **нæ**
 фæлæ =иу иугæр чызг афтæ куы ра- цыд -и уæлдай нæ
 но =ITER если девочка так ведь PV идти PST.INTR.3SG особый NEG

уыди , **цæйфæнды** **тыххæй** **дæр** **куы** **рацæуа** ,
 уыд -и цæй фæнд -ы тыххæй =дæр куы ра- цæу -а
 быть PST.INTR.3SG что.GEN хотеть GEN для =PTCL ведь PV идти SBJV.3SG

уæд **ын** **уже** **кад** **æмæ** **гъдау** **нал** **уыди** ,
 уæд =ын уже кад æмæ гъдау нал уыд -и
 тогда =3SG.ENCL.DAT уже почёт и обычай больше.не быть PST.INTR.3SG

уæд-иу **æй** **уже** **ничуал** **куырда**
 уæд =иу =æй уже ничи уал куырда -т -а
 тогда =ITER =3SG.ENCL.GEN уже никто больше просить TR PST.TR.3SG

Но если уже девушка так возвращалась, было неважно, по какой причине она вернулась, она уже была не в чести, уже никто к ней не сватался.

2.9 **Уæд-иу** **афтæ** **нымад** **уыди** , **ацы** **чызг** **уыцы**
 уæд =иу афтæ нымад уыд -и ацы чызг уыцы
 тогда =ITER так счет быть PST.INTR.3SG DemProx девочка тот

хæдзары **нæ** **сфæлтæрдта** , **æмæ** **йер** **иннæ** **хæдзары**
 хæдзар -ы нæ с- фæлтæрд -т -а æмæ йер иннæ хæдзар -ы
 дом INESS NEG PV пробовать TR PST.TR.3SG и сейчас другой дом INESS

дæр **куыд** **уызæн** , **зæггæ** , **æмæ-иу** **æй**
 =дæр куыд уы -дзæн зæггæ -гæ æмæ =иу =æй
 =PTCL как быть FUT.3SG сказать CONV и =ITER =3SG.ENCL.GEN

курæг **нал** **уыди**
 кур -æг нал уыд -и
 просить PTCP.PRS больше.не быть PST.INTR.3SG

Тогда считалось так, что эта девушка не выдержала в этом доме, и как она будет в другом доме жить, мол, и уже никто не хотел ее брать замуж.

И он был травником.

3.6 **Æмæ маэ мады мад куы рахаудта** , **йер**
 æмæ маэ= мад -ы мад куы ра- хауд -т -а йер
 и POSS.1SG= мать GEN мать когда PV падать PL PST.TR.3SG сейчас

уæлбылæй куы рахаудта , **уæд суанг далаэ**
 уæл- был -æй куы ра- хауд -т -а уæд суанг далаэ
 наверху край ABL когда PV падать PL PST.TR.3SG тогда до самого там.внизу

донмаэ фæтылди .
 дон -маэ фæ- тылд -и
 река ALL PV катить(ся) PST.INTR.3SG

Произносит как фæтылды; должно быть фæтылди.

И когда моя бабушка упала, когда она упала с обрыва, то покатила вниз к самой речке.

3.7 **Æмæ йер афæдз æмæ рдæг кæцы сывæллоныл цыди**
 æмæ йер афæдз æмæ рдæг кæцы сывæллон -ыл цыд -и
 и сейчас год и половина какой ребенок SUPER идти PST.INTR.3SG

, **уымæн нырма йæ буар** , **йе стæг нырма фæлмæн**
 уым -æн нырма йæ= буар йе= стæг нырма фæлмæн
 DemDist DAT пока еще POSS.3SG= тело POSS.3SG= кость пока еще мягкий

у , **æмæ йæ сæр ныццафта** .
 у æмæ йæ= сæр ныц- цафт -а
 быть.PRS.3SG и POSS.3SG= голова PV бить PST.TR.3SG

И ребенок, которому было полтора года, у него еще тело, кость пока мягкие, и она ударилась головой.

3.8 **Ныртæккæ ахæм операцитæ æвæццагæн кæнгæ дæр нал**
 ныртæккæ ахæм операци -т -æ æвæццагæн кæн -гæ =дæр нал
 сейчас такой операция PL NOM наверное делать CONV =PTCL больше.не

скæниккой .
 с- кæн -иккой
 PV делать OPT.3PL

Сейчас такие операции даже не сделали бы.

3.9 **Маэ мады мадæн маенæ йæ къæбутыл**
 маэ= мад -ы мад -æн маенæ йæ= къæбут -ыл
 POSS.1SG= мать GEN мать DAT вот POSS.3SG= затылок SUPER
 DISC

уыдис маенæ ахæм дзыхъхъ .
 уыд -ис маенæ ахæм дзыхъхъ
 быть PST.INTR.3SG вот такой яма
 DISC

У моей бабушки на затылке была вот такая впадина.

3.10 **Травма головы у нее была** .
 у

3.11 **И вот ... æмæ гъе уыцы дзыхъхъы ... загътой , ничиуал**
 и вот æмæ гъе уыцы дзыхъхъ -ы загът -ой ничи уал
 и ну тот яма GEN сказать PST.TR.3PL никто больше

... **Иууылдæр афтæ дзырдтой , нал фервæздæн ,**
 иууылдæр афтæ дзырд -т -ой нал фе- рвæз -дзæн
 все так говорить TR PST.TR.3PL больше.не PV спастыся FUT.3SG

фæлæ йын æй йæ фыды ... йæхи
 фæлæ =йын =æй йæ= фыд -ы йæ= хи
 но =3SG.ENCL.DAT =3SG.ENCL.GEN POSS.3SG= отец GEN POSS.3SG= REFL.GEN

фыд ын æй сдзæбæх кодта , о .
 фыд =ын =æй с- дзæбæх код -т -а о
 отец =3SG.ENCL.DAT =3SG.ENCL.GEN PV здоровый делать TR PST.TR.3SG да

И вот... и эта впадина... сказали, никто... Все так говорили, ее уже не спасти, но ее отца... отец ее вылечил, да.

3.12 **Кæрдæджытæй , кæрдæджыты дохтыр уыди , афтæмæй**
 кæрдæдж -ыт -æй кæрдæдж -ыт -ы дохтыр уыд -и афтæмæй
 трава PL ABL трава PL GEN врач быть PST.INTR.3SG так

йер сæдæ дыууæ азы фæцарди , ахъуыды кæн
 йер сæдæ дыууæ аз -ы фæ- цард -и а- хъуыды кæн -*0
 сейчас сто два год GEN PV жить PST.INTR.3SG PV мысль делать IMP.2SG

, **ахæм носимæ , нæ ?**
 ахæм нæ
 такой NEG

Травами, он был травник, и с такой травмой она еще прожила, подумай только, сто два года, да?

4.1 **Æмæ йыл æстдæс азы куы сæххæсти , уæд**
 æмæ =йыл æстдæс аз -ы куы сæххæст и уæд
 и =3SG.ENCL.SUPER восемнадцать год GEN когда исполнение EXST тогда

æм мæнæ йер мæ мады фыд чи у ,
 =æм мæнæ йер мæ= мад -ы фыд чи у
 =3SG.ENCL.ALL вот сейчас POSS.1SG= мать GEN отец кто быть.PRS.3SG
 DISC

Еналдытæй Петка , зæгъгæ , уый зæрдæмæ цыди .
 Еналдытæй Петка зæгъ -гæ уый зæрдæ -мæ цыд -и
 Еналдиев Петка сказать CONV DemDist.NOM сердце ALL идти PST.INTR.3SG

И когда ей исполнилось восемнадцать лет, то мой дедушка (отец моей матери), Петка Еналдиев, она нравилась ему.

4.2 **Фæлæ-иу** чызгæн ирæд нæ фыстой , æмæ адон та
 фæлæ =иу чызг -æн ирæд нæ фыст -ой æмæ адон =та
 но =ITER девочка DAT калым PTCL платить PST.TR.3PL и эти =же

уыдысты цыппар æфсымæры æмæ иу хо
 уыд -ысты цыппар æфсымæр -ы æмæ иу хо
 быть PST.INTR.3PL четыре брат GEN и один сестра

Но тогда за девушку брали калым, а их было четверо братьев и одна сестра.

4.3 **Æмæ сын** фыд нæ уыди , сидзæрæй бахъомыл
 æмæ =сын фыд нæ уыд -и сидзæр -æй ба- хъомыл
 и =3PL.ENCL.DAT отец NEG быть PST.INTR.3SG сирота ABL PV взрослый

сты , æмæ сæм цæй ирæд уыди !
 сты æмæ =сæм цæй ирæд уыд -и
 быть.PRS.3PL и =3PL.ENCL.ALL что.GEN калым быть PST.INTR.3SG

И отца у них не было, они выросли сиротами, и что им было отдавать в качестве калыма!

4.4 **Уæд** , дам-иу алкæ ... алы лæгмæ дæр хъуамæ
 уæд =дам =иу алкæ алы лæг -мæ =дæр хъуамæ
 тогда =мол =ITER каждый человек ALL =PTCL нужно

йæхимæ бæх уыдаид , адонæн та иунæг бæх йедтæмæ
 йæ= химæ бæх уыд -айд адон -æн =та иунæг бæх йедтæмæ
 POSS.3SG= REFL.ALL конь быть CNTRF.3SG эти DAT =же один конь кроме

нæ уыди сæ хæдзары
 нæ уыд -и сæ= хæдзар -ы
 NEG быть PST.INTR.3SG POSS.3PL= дом INESS

Тогда, говорили, у каждого мужчины был свой конь, а у них был один конь в доме.

4.5 **Фæлæ йæ** йæ фыд , Нестъор , куы
 фæлæ =йæ йæ= фыд Нестъор куы
 но =3SG.ENCL.GEN POSS.3SG= отец Нестор когда

базыдта йер , Петкайы зæрдæмæ цæуы йæ
 ба- зыд -т -а йер Петка -йы зæрдæ -мæ цæу -ы йæ=
 PV знать TR PST.TR.3SG сейчас Петка GEN сердце ALL идти PRS.3SG POSS.3SG=

чызг , уæд-иу уымæй худинагдæр ницы
 чызг уæд =иу уым -æй худ -инаг -дæр ницы
 девочка тогда =ITER DemDist ABL смеяться PTCP.FUT COMPAR ничто

уыди , мæнæ чызг фыды уæларты
 уыд -и мæнæ чызг фыд -ы уæл- арт -ы
 быть PST.INTR.3SG вот девочка отец GEN
 DISC

баззаци , **зæгъгæ** , **æмæ урс** **дадалитæ**
ба- ззад -и зæгъ -гæ æмæ урс дадали -т -æ
PV оставаться PST.INTR.3SG сказать CONV и белый коса PL NOM

рауагъта , **уымæй** **æгаддæр** **ницы уыди**
ра- уагът -а уым -æй æгад -дæр ницы уыд -и
PV отпускать PST.TR.3SG DemDist ABL позор COMPAR ничто быть PST.INTR.3SG

Но ее отец, Нестор, когда узнал, что его дочь нравится Петка; тогда не было ничего позорнее того, чтобы дочь осталась в родительском доме (не вышла замуж), мол, и поседела, это было стыдно.

4.6 **Æмæ уæд Нестъор чи у** , **уый** **аивæй-аивæй æмæ**
æмæ уæд Нестъор чи у уый æмæ
и тогда Нестор кто быть.PRS.3SG DemDist.NOM и

бамбарын кодта , **ирæд æй** **нæ**
ба- мбар -ын код -т -а ирæд =æй нæ
PV понимать INF делать TR PST.TR.3SG калым =3SG.ENCL.GEN NEG

хъæуы , **уый**
хъæу -ы уый
быть.нужным PRS.3SG DemDist.GEN

И тогда Нестор намекнул, что ему калым не нужен.

4.7 **Æмæ афтæмæй баминæвар кодтой** **сæм** , **Нестъор**
æмæ афтæмæй ба- минæвар код -т -ой =сæм Нестъор
и так PV посланник делать TR PST.TR.3PL =3PL.ENCL.ALL Нестор

æмæ йæ , **рвадæлтæ** **загътой** **о** , **зæгъгæ** ,
æмæ йæ= рвадæл -т -æ загът -ой о зæгъ -гæ
и POSS.3SG= родственник PL NOM сказать PST.TR.3PL да сказать CONV

æмæ мæ **мады** **мады** **æрхастой** **Еналдытæ**
æмæ мæ= мад -ы мад -ы æр- хаст -ой Еналдытæ
и POSS.1SG= мать GEN мать GEN PV уводить PST.TR.3PL Еналдиев

И к ним посватались, Нестор и его братья дали положительный ответ, и мою бабушку выдали замуж за Еналдиева.

5.1 **В общем** , **Таугазтæ æмæ Еналдытæ балымæн сты**
в общем Таугазтæ æмæ Еналдытæ ба- лымæн сты
в общем Таугазов и Еналдиев PV друг быть.PRS.3PL

В общем, Таугазовы и Еналдиевы породнились.

5.2 **Æмæ-иу** **мæ** **мады** **мад-иу** **афтæ** , **йер** **хынджылаегæй-иу**
æмæ =иу мæ= мад -ы мад - =иу афтæ , йер хынджылаегæй-иу
и =ITER POSS.1SG= мать GEN мать =ITER так сейчас

афтæ дзырдта , **æмæ цы уыдысты** , **ну** , **цардæй**
афтæ дзырд -т -а æмæ цы уыд -ысты ну цард -æй
так говорить TR PST.TR.3SG и что быть PST.INTR.3PL HES жизнь ABL

сæм **никуы ницы федта** , **фыдæбон йедтæмæ**
=сæм никуы ницы фед -т -а фыдæбон йедтæмæ
=3PL.ENCL.ALL никогда ничто PV+видеть TR PST.TR.3SG страдание кроме

йын **ницы уыди** , **æмæ-иу афтæ загъта**
=йын ницы уыд -и æмæ =иу афтæ загът -а
=3SG.ENCL.DAT ничто быть PST.INTR.3SG и =ITER так сказать PST.TR.3SG

И моя бабушка так, в шутку говорила так, а что они собой представляли, она никакой жизни у них не видела, кроме тягот, и она говорила так:

5.3 « **Æмæ цы уыдысты** ?
Æмæ цы уыд -ысты
и что быть PST.INTR.3PL

«А что они собой представляли?»

5.4 **Ницы** !
ницы
ничто

Ничего!

5.5 **Мæнæ сæ** **мæ** **фыд схъæздыг кодта** ».
мæнæ =сæ мæ= фыд с- хъæздыг код -т -а
вот =3PL.ENCL.GEN POSS.1SG= отец PV богатый делать TR PST.TR.3SG
DISC

Мой отец их обогатил».

6.1 **Нестъор та иунæг йæ** **бинонты** **нæ дзæбæх**
Нестъор =та иунæг йæ= бинон -т -ы нæ дзæбæх
Нестор =же один POSS.3SG= семья PL GEN NEG хороший

кодта , **фæлæ адæмы дæр дзæбæх кодта**
код -т -а фæлæ адæм -ы =дæр дзæбæх код -т -а
делать TR PST.TR.3SG но люди GEN =PTCL хороший делать TR PST.TR.3SG

А Нестор лечил не только членов своей семьи, но и других людей.

6.2 **Ну** , **æхца тедтæ** **уæд кæм уыди** , **æмæ ницы**
ну æхца тед -т -æ уæд кæм уыд -и æмæ ницы
HES деньги и так далее PL NOM тогда где быть PST.INTR.3SG и ничто

иста , **фæлæ-иу кæй сдзæбæх кодта** ,
ист -а фæлæ =иу кæй с- дзæбæх код -т -а
брать PST.TR.3SG но =ITER кто.GEN PV здоровый делать TR PST.TR.3SG

6.4 **Æмæ ... Ну** , **æнаæуый та уыдысты** , **мад** , **цыппар лæппуы**
 æмæ Ну æнаæуый =та уыд -ысты мад цыппар лæппу -йы
 и просто =же быть PST.INTR.3PL мать четыре мальчик GEN

æмæ иу хо .
 æмæ иу хо
 и один сестра

И... Ну, а вообще их было в семье – мать, четверо сыновей и одна сестра.

7.1 **Йер æфсымæртæ цы хуындысты** , **уый нæ**
 йер æфсымæр -т -æ цы хуынд -ысты уый нæ
 сейчас брат PL NOM что зватья PST.INTR.3PL DemDist.GEN NEG

зонын , **фæлæ мæ мады фыд хуынди** **Петка** ,
 зон -ын фæлæ мæ= мад -ы фыд хуынд -и Петка
 знать PRS.1SG но POSS.1SG= мать GEN отец зватья PST.INTR.3SG Петка

Лавренти уыди ма сын иу æфсымæр .
 Лавренти уыд -и =ма =сын иу æфсымæр
 Лаврентий быть PST.INTR.3SG =ещё =3PL.ENCL.DAT один брат

Вот как звали его братьев, этого я не знаю, но моего дедушку звали Петка, Лаврентий был у них одни брат.

7.2 **Йер сын ... иу та ма сын инженерæй**
 йер =сын иу =та =ма =сын инженер -æй
 сейчас =3PL.ENCL.DAT один =же =ещё =3PL.ENCL.DAT инженер ABL

куыста военно-грузински фæндагыл .
 куыст -а фæндаг -ыл
 работать PST.TR.3SG путь SUPER

А вот у них... один у них работал инженером на военно-грузинской дороге.

7.3 **Сæ хо та уыди Сефыдæ æмæ царди**
 сæ= хо =та уыд -и Сефыдæ æмæ цард -и
 POSS.3PL= сестра =же быть PST.INTR.3SG Сефида и жить PST.INTR.3SG

Мæздæджы , **йæхицæн цот нæ уыди** , **фæлæ**
 Мæздæдж -ы йæ= -хицæн цот нæ уыд -и фæлæ
 Моздок INESS POSS.3SG= REFL.DAT потомство NEG быть PST.INTR.3SG но

смой кодта ахæм лæгмæ , **кæмæн йæ ус**
 с- мой код -т -а ахæм лæг -мæ кæмæн йæ= ус
 PV муж делать TR PST.TR.3SG такой человек ALL кто.DAT POSS.3SG= женщина

амарди , **æмæ йын уыдис дыууæ**
 а- мард -и æмæ =йын уыд -ис дыууæ
 PV умирать PST.INTR.3SG и =3SG.ENCL.DAT быть PST.INTR.3SG два

лæппуйы

лæппу -йы
мальчик GEN

А их сестра была Сефида и жила в Моздоке, у нее у самой детей не было, но она вышла замуж за такого мужчину, у которого умерла жена, и у него было двое сыновей.

7.4 Уыцы дыууæ лæппуйы схъомыл кодта , йæ лæг
уыцы дыууæ лæппу -йы с- хъомыл код -т -а йæ= лæг
тот два мальчик GEN PV взрослый делать TR PST.TR.3SG POSS.3SG= муж

хæсты баззаци , æмæ сæ уæддæр схъомыл
хæст -ы ба- ззад -и æмæ =сæ уæддæр с- хъомыл
война GEN PV оставаться PST.INTR.3SG и =3PL.ENCL.GEN все-таки PV взрослый

кодта , æвæргæ дæр æй уыдон
код -т -а æвæр -гæ =дæр =æй уыдон
делать TR PST.TR.3SG хоронить CONV =PTCL =3SG.ENCL.GEN DemDist.PL.NOM

бакодтой

ба- код -т -ой
PV делать TR PST.TR.3PL

Этих двоих сыновей она воспитала, ее муж остался на фронте, и все равно она воспитала их, и хоронили ее тоже они.

7.5 Мæ мады мад дæр ... рацыди сын
мæ= мад -ы мад =дæр ра- цыд -и =сын
POSS.1SG= мать GEN мать =PTCL PV идти PST.INTR.3SG =3PL.ENCL.DAT

æргæ чызджы æмæ иу лæппу
æргæ чыздж -ы æмæ иу лæппу
три девочка GEN и один мальчик

И моя бабушка... у нее родились трое дочерей и один сын.

8.1 Æмæ йæ кæстæр чызг гуыбыны куы уыди ,
æмæ йæ= кæстæр чызг гуыбын -ы куы уыд -и
и POSS.3SG= младший девочка брюхо INESS когда быть PST.INTR.3SG

уæд ын йæ лæджы хæстмæ
уæд =ын йæ= лæдж -ы хæст -мæ
тогда =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG= муж GEN война ALL

ахуыдтой

а- хуыд -т -ой
PV приглашать TR PST.TR.3PL

И когда она была беременна младшей дочерью, то ее мужа забрали на войну.

8.2 **Æмæ маэ** , **мадыхо** , **маэ** , **каэстæр** , **мадыхо** ,
 æмæ маэ= мад -ы хо маэ= каэстæр мад -ы хо
 и POSS.1SG= мать GEN сестра POSS.1SG= младший мать GEN сестра
 тетя тетя
йæ , **фыды** , **зонгæ** , **дæр** , **нæ** , **кæны** , **уынгæ**
 йæ= фыд -ы зон -гæ =дæр нæ кæн -ы уын -гæ
 POSS.3SG= отец GEN знать CONV =PTCL NEG делать PRS.3SG видеть CONV
 скорбить
дæр , **æй** , **никуы** , **фæкодта**
 =дæр =æй никуы фæ- код -т -а
 =PTCL =3SG.ENCL.GEN никогда PV делать TR PST.TR.3SG

И моя тетя (сестра моей матери), младшая тетя, своего отца даже не знает, и никогда его не видела.

8.3 **Дыууæ маэйы** , **фæстæ** , **райгуырди** , **йæ** , **фыды**
 дыууæ маэй -ы фæстæ рай- гуырд -и йæ= фыд -ы
 два месяц GEN после PV родиться PST.INTR.3SG POSS.3SG= отец GEN

йын , **хæстмæ** , **куы** , **ахуыдтой** , **гъе** , **уæд** , **дыууæ**
 =йын хæст -мæ куы а- хуыд -т -ой гъе уæд дыууæ
 =3SG.ENCL.DAT война ALL когда PV приглашать TR PST.TR.3PL ну тогда два

маэйы , **фæстæ** , **та** , **уый** , **райгуырди**
 маэй -ы фæстæ =та уый рай- гуырд -и
 месяц GEN после =же DemDist.NOM PV родиться PST.INTR.3SG

Она родилась спустя два месяца после того, как ее отца забрали на войну, тогда спустя два месяца она родилась.

9 **Маэ** , **мады** , **мад** , **баззæди** , **Рассветы** , **хæсты**
 маэ= мад -ы мад ба- ззæд -и Рассвет -ы хæст -ы
 POSS.1SG= мать GEN мать PV оставаться PST.INTR.3SG Рассвет GEN война GEN

фæстæ , **хохæй** , **куы** , **ралыгъдысты** , **уæд** , **сын**
 фæстæ хох -æй куы ра- лыгъд -ысты уæд =сын
 после гора ABL когда PV переселяться PST.INTR.3PL тогда =3PL.ENCL.DAT

Рассветы , **зæхх** , **радтой** , **æмæ** , **гъе** , **уым**
 Рассвет -ы зæхх рад -т -ой æмæ гъе уым
 Рассвет GEN земля дать TR PST.TR.3PL и ну DemDist.IN

æрцардысты , **фæлæ** , **хæсты** , **заман** , **æмæ** , **æмæ**
 æр- цард -ысты фæлæ хæст -ы заман æмæ
 PV жить PST.INTR.3PL но война GEN время и

Моя бабушка осталась в Рассвете после войны, когда они переселились с гор, то им дали землю в Рассвете, и они там обосновались, но во время войны... и...

10.1 **Ну** , **хæдзар** , **тедтæ** , **дæр** , **скодтой** , **фæлæ**
 ну хæдзар тед -т -æ =дæр с- код -т -ой фæлæ
 HES дом и так далее PL NOM =PTCL PV делать TR PST.TR.3PL но

хæсты	заманы	Рассветы	немыц	уыдысты	,	æмæ	мæнæ	...
хæст -ы	заман -ы	Рассвет -ы	немыц	уыд -ысты		æмæ	мæнæ	
война GEN	время INESS	Рассвет GEN	немец	быть PST.INTR.3PL		и	вот	DISC

Ну, и дом тоже они построили, но во время войны в Рассвете были немцы, и вот...

10.2 Бомбæ	тедтæй		сын		сæ	хæдзары	рдæг
бомбæ	тед	-т -æй	=сын		сæ=	хæдзар -ы	рдæг
бомба	и так далее	PL ABL	=3PL.ENCL.DAT		POSS.3PL=	дом GEN	половина

тедтæ		ахастой		,	æмæ	хæсты	фæстæ	йер
тед	-т -æ	а- хаст	-ой		æмæ	хæст -ы	фæстæ	йер
и так далее	PL NOM	PV носить	PST.TR.3PL		и	война GEN	после	сейчас

сидзæргæс	усæн		цыппар	сывæллон	æмæ	куырм	зæронд	усимæ
сидзæр гæс	ус	-æн	цыппар	сывæллон	æмæ	куырм	зæронд	ус -имæ
сирота сторож	женщина	DAT	четыре	ребенок	и	слепой	старый	женщина COMIT

,	йе	фсин	бакуырм	и	,	цалынмæ	йæ	фырт	хæстæй
	йе=	фсин	ба- куырм	и		цалынмæ	йæ=	фырт	хæст -æй
	POSS.3SG=	свекровь	PV слепой	EXST		пока	POSS.3SG=	сын	война ABL

цыди	,	уæдмæ	йе	фсин	бакуырм	и
цыд -и		уæдмæ	йе=	фсин	ба- куырм	и
идти PST.INTR.3SG		до.тех.пор	POSS.3SG=	свекровь	PV слепой	EXST

Бомбой половину их дома снесло, после войны вдове одной с четырьмя детьми и слепой старушкой, ее свекровь ослепла, пока ее сын возвращался с войны, ее свекровь ослепла.

10.3 Æмæ	цыппар	сывæллон	æмæ	йедимæ	...	куырм	зæронд	усимæ
æмæ	цыппар	сывæллон	æмæ	йед -имæ		куырм	зæронд	ус -имæ
и	четыре	ребенок	и	HES COMIT		слепой	старый	женщина COMIT

йер	цастæ		йæ	бон	уыди	!
йер	цас	-т -æ	йæ=	бон	уыд -и	
сейчас	сколько	PL NOM	POSS.3SG=	сила	быть PST.INTR.3SG	

И с четырьмя детьми и... слепой старушкой сколько она могла!

10.4 Йер	мæ	мадыл	цауы	81	,	нæ	?
йер	мæ=	мад -ыл	цау -ы			нæ	
сейчас	POSS.1SG=	мать SUPER	идти PRS.3SG			NEG	

Моей маме сейчас 81, да?

10.5 Ну	,	рынчын	у	,	фæлæ	Рассветы	быдырты
ну		рынчын	у		фæлæ	Рассвет -ы	быдыр -т -ы
HES		больной	быть.PRS.3SG		но	Рассвет GEN	поле PL INESS

райдыдта		кусын		иуæндæс	азæй	.
ра- йдыд	-т -а	кус	-ын	иуæндæс	аз -æй	
PV начинать/ся	TR PST.TR.3SG	работать	INF	одиннадцать	год ABL	

Ну, она болеет, но в полях Рассвета она начала работать с одиннадцати лет.

10.6 **Хæсты** **заманы** **дæр** , **стæй** **хæсты** **фæстæ** **дæр** **дзул** **æмæ**
хæст -ы заман -ы =дæр стæй хæст -ы фæстæ =дæр дзул æмæ
война GEN время INESS =PTCL потом война GEN после =PTCL хлеб и

хай **хæринагæн** , **хай** **лæвæрдтой** , **кусæгæн**
хай хæр -инаг -æн хай лæвæрд -т -ой кус -æг -æн
часть есть PTCP.FUT DAT часть давать TR PST.TR.3PL работать PTCP.PRS DAT

иннæтæ **нымады** **нæ** **цыдысты**
иннæ -т -æ нымад -ы нæ цыд -ысты
другой PL NOM счет GEN NEG идти PST.INTR.3PL

И во время войны, и после войны хлеб и доля продовольствия, долю давали тому, кто работает, остальных не считали.

10.7 **Æмæ** **иунæг** **мæ** **мады** **мад** **йер** **цас** **хъуамæ**
æмæ иунæг мæ= мад -ы мад йер цас хъуамæ
и один POSS.1SG= мать GEN мать сейчас сколько нужно

бакуыстаид , **æмæ** **мæ** **мадыл** **цыдис**
ба- куыст -айд æмæ мæ= мад -ыл цыд -ис
PV работать CNTRF.3SG и POSS.1SG= мать SUPER идти PST.INTR.3SG

иуæндæс **азы** , **гъе** **уæд** **æй** **йемæ** **быдырмаæ**
иуæндæс аз -ы гъе уæд =æй йемæ быдыр -мæ
одиннадцать год GEN ну тогда =3SG.ENCL.GEN 3SG.COMIT поле ALL

хонын **байдыдта** , **æмæ** **иу-ын** **зæххы** **хай**
хон -ын ба- йдыд -т -а æмæ зæхх -ы хай
приглашать INF PV начинать/ся TR PST.TR.3SG и земля GEN часть

райста , **æмæ-иу** **йæ** **кусгæ** **та** **йæхæдæг**
ра- йст -а æмæ =иу йæ= кус -гæ =та йæхæдæг
PV брать PST.TR.3SG и =ITER POSS.3SG= работать CONV =же

бакодта
ба- код -т -а
PV делать TR PST.TR.3SG

И в одиночку моей бабушке сколько нужно было бы работать, а моей маме было одиннадцать лет, тогда она (бабушка) стала забирать ее с собой в поле, брала ее на участок, а обрабатывала его сама.

10.8 **Мæ** **мад** **дæр-иу** **æм** **фæкасти**
мæ= мад =дæр =иу =æм фæ- каст -и
POSS.1SG= мать =PTCL =ITER =3SG.ENCL.ALL PV смотреть PST.INTR.3SG

фæлæ
фæлæ
но

Моя мама ей тоже помогала, однако.

10.9	Æнæуый та уыди	куырыхон зæронд ус маæ
	æнæуый =та уыд -и	куырыхон зæронд ус маæ=
	просто =же быть PST.INTR.3SG	мудрый старый женщина POSS.1SG=

мады	мад
мад -ы	мад
мать GEN	мать

А была моя бабушка очень мудрая женщина.

11.1	Гъе ныр-иу маæнæ туджы фынгтæ , цины
	гъе маæнæ тудж -ы фынг -т -æ цин -ы
	ну вот кровь GEN угощение PL NOM радость GEN
	DISC

хъуыддæгты	– алкæмдæр афтæ ... тынг нымад уыдис
хъуыддæг -т -ы	алкæм =дæр афтæ тынг нымад уыд -ис
дело PL GEN	езде =PTCL так очень авторитетный быть PST.INTR.3SG

афтид	Рассветæн нæ , фæлæ ма Нартыхъæу æмæ ма
афтид	Рассвет -æн нæ фæлæ =ма Нарт -ы хъæу æмæ =ма
только	Рассвет DAT NEG но =ещё Нарт GEN село и =ещё

Фыйаджыбылы	дæр , гъе уым дæр нымад зæронд
Фыйаджыбыл -ы	=дæр гъе уым =дæр нымад зæронд
Нижний Фиадгон INESS	=PTCL ну DemDist.IN =PTCL авторитетный старый

ус	уыдис
ус	уыд -ис
женщина	быть PST.INTR.3SG

уыдис произносит как уыдид.

Нарт - село в Ардонском районе Северной Осетии

Вот например, примирение кровников, или праздничные мероприятия – везде... она была очень почитаема не только среди жителей Рассвета, но и в селе Нарт и Нижнем Фиадгоне тоже, и там ее очень уважали.

11.2	Искæм ...
	искæм
	где-либо

Где-то...

11.3	Стæй , æвæццагæн ын æрдзæй лæвæрд
	стæй æвæццагæн =ын æрдз -æй лæвæрд
	потом наверное =3SG.ENCL.DAT природа ABL давать.PART.PST

уыди	, гъе ныр ыл гъе уыйбæрц
уыд -и	гъе ныр =ыл гъе уый бæрц
быть PST.INTR.3SG	ну сейчас =3SG.ENCL.SUPER ну DemDist количество

азтæ	цыди	æмæ	уый	хос	цы	у
аз -т -æ	цыд -и	æмæ	уый	хос	цы	у
год PL NOM	идти PST.INTR.3SG	и	DemDist.NOM	лекарство	что	быть.PRS.3SG

уый	нæ	зыдта
уый	нæ	зыд -т -а
DemDist.NOM	NEG	знать TR PST.TR.3SG

И, наверное, ей было природой дано, вот столько лет она прожила и не знала, что такое лекарство.

11.4 **Кæрдæджытæ**, **гъе ныр-иу маенæ куы рауалдзæг кодта**
 кæрдæдж -ыт -æ гъе маенæ куы ра- уалдзæг код -т -а
 трава PL NOM ну вот когда PV весна делать TR PST.TR.3SG
 DISC

, **уæд-иу астымты**, **быдырты**,
 уæд =иу астым -т -ы быдыр -т -ы
 тогда =ITER каменистая прибрежная почва PL INESS поле PL INESS

хъæдты	разил	, рацу-бацу	кодта	афтæ
хъæд -т -ы	ра- зил	ра- цу - ба- цу	код -т -а	афтæ
лес PL INESS	PV вертеть	PV идти PV идти	делать TR PST.TR.3SG	так

нæ
 нæ
 NEG

Травы, вот когда наступала весна, то она в прибрежьях, в полях, лесах ходила.

11.5 **Гъе ныр-иу маенæ ... фос радæй хызтой**, **æмæ**
 гъе маенæ фос рад -æй хызт -ой æмæ
 ну вот скот очередь ABL пасти/сь PST.TR.3PL и
 DISC

йын	фыстæ	, хъомтæ	уыдис	, æмæ-иу
=йын	фыс -т -æ	хъом -т -æ	уыд -ис	æмæ =иу
=3SG.ENCL.DAT	овца PL NOM	скот PL NOM	быть PST.INTR.3SG	и =ITER

гъе ныр цал фысы дæм ис , уал боны хъуамæ
гъе ныр цал фыс -ы =дæм ис уал бон -ы хъуамæ
ну сейчас сколько овца GEN =2SG.ENCL.ALL EXST столько день GEN нужно

фыййау ацыдаис
 фыййау а- цыд -аис
 пастух PV идти CNTRF.2SG

Вот... скотину пасли по очереди, и у нее были овцы, коровы, и вот сколько у тебя овец, столько дней ты должна была быть пастухом.

11.6 **Æмæ-иу фыййау куы ацыди**, **уæд-иу фос**
 æмæ =иу фыййау куы а- цыд -и уæд =иу фос
 и =ITER пастух когда PV идти PST.INTR.3SG тогда =ITER скот

батардта , **хьæдрабынмæ** , **æмæ-иу** **цалынмæ** **фос**
ба- тард -т -а хьæд рæбын -мæ æмæ =иу цалынмæ фос
PV гнать TR PST.TR.3SG лес подножие ALL и =ITER пока скот
опушка леса

сихорыл **уым** **улаæфгæ** **кодтой** , **уæдмæ-иу**
сихор -ыл уым улаæф -гæ код -т -ой уæдмæ =иу
обед SUPER DemDist.IN отдыхать CONV делать TR PST.TR.3PL до.тех.пор =ITER

ай **кæрдæджытæ** **æмбырд** **кодта** .
ай кæрдæдж -ыт -æ æмбырд код -т -а
DemProx.NOM трава PL NOM собрание делать TR PST.TR.3SG

И когда она так уходила, то загоняла скотину поближе к лесу, и пока в обеденное время скотина отдыхала в тени, она собирала травы.

11.7 **Æмæ-иу** **æм** **хьæуы** **дæр** ... **мах** **дæр** **никуы**
æмæ =иу =æм хьæу -ы =дæр мах =дæр нikuы
и =ITER =3SG.ENCL.ALL село INESS =PTCL мы.NOM =PTCL никогда
село

уагъта , **мæнæ** **хос** **тедтæ** **нуазын** , **афтиддæр-иу**
уагът -а мæнæ хос тед -т -æ нуаз -ын
разрешать PST.TR.3SG вот лекарство и так далее PL NOM пить INF
DISC

нæ **кæрдæджытæй** **дзæбæх** **кодта** .
=нæ кæрдæдж -ыт -æй дзæбæх код -т -а
=1PL.ENCL.GEN трава PL ABL хороший делать TR PST.TR.3SG

И в селе тоже... и нам никогда не разрешила, вот лекарства и прочее пить, только травами нас лечила.

11.8 **Бирæ** **кæрдæджытæ-иу** **æм** **уыди** **афтæ** .
бирæ =æм уыд -и афтæ
много =3SG.ENCL.ALL быть PST.INTR.3SG так

Много трав у нее бывало.

11.9 **Тынг бирæ зыдта** !
тынг бирæ зыд -т -а
очень много знать TR PST.TR.3SG

Очень много всего она знала!

12.1 **Æз уый** **куы** **зыдтаин** , **адæймагмæ** **зонд** **зæрондæй**
æз уый куы зыд -т -аин адæймаг -мæ зонд зæронд -æй
я DemDist.NOM если знать TR CNTRF.1SG человек ALL ум старый ABL

æрцауы , **æмæ-иу**
æр- цау -ы æмæ =иу
PV ийти PRS.3SG и =ITER

Если бы я знала, человек умнеет только в старости, и...

12.2 **Абон дæр афтæ фæзæгъын** , **æз уый куы**
 абон =дæр афтæ фæ- зæгъ -ын æз уый куы
 сегодня =PTCL так PV сказать PRS.1SG я DemDist.GEN если

зыдтаин , **мæ мады мад цы сгуйхт зæронд**
 зыд -т -аин мæ= мад -ы мад цы сгуйхт зæронд
 знать TR CNTRF.1SG POSS.1SG= мать GEN мать что отличать.PART.PST старый

ус уыди , **нæ уæд-иу уый**
 ус уыд -и нæ уæд =иу уый
 женщина быть PST.INTR.3SG NEG тогда =ITER DemDist.NOM

И сегодня я говорю, что если бы я понимала, какая великая женщина моя бабушка, то...

12.3 **Йер фыссын нæ зыдта** , **кæсын дæр æппындæр**
 йер фысс -ын нæ зыд -т -а кæс -ын =дæр æппындæр
 сейчас писать INF NEG знать TR PST.TR.3SG смотреть INF =PTCL совсем

нæ зыдта , **Фатик нæ фæлæ-иу уыдис**
 нæ зыд -т -а Фатик нæ фæлæ =иу уыд -ис
 NEG знать TR PST.TR.3SG Фатик NEG но =ITER быть PST.INTR.3SG

афтæ æмæ мæнæ цыппæргай æхсæвтæ-иу нын
 афтæ æмæ мæнæ цыппæр -гай =нын
 так и вот четыре DISTR =1PL.ENCL.DAT
 DISC

дзырдта æмбисондтæ таурæгътæ æмдзæвгæтæ
 дзырд -т -а æмбисонд -тæ таурæгъ -т -æ æмдзæвгæ -т -æ
 говорить TR PST.TR.3SG пословица PL легенда PL NOM стихотворение PL NOM

Писать она не умела, и читать совершенно не умела, Фатик, да, но бывало так, что по четыре ночи она нам рассказывала пословицы, легенды, стихи.

12.4 **Кæцæй сæ иста** – **ницы йын зонын**
 кæцæй =сæ ист -а ницы =йын зон -ын
 откуда =3PL.ENCL.GEN брать PST.TR.3SG ничто =3SG.ENCL.DAT знать PRS.1SG

!

Откуда она их брала – не пойму!

12.5 **Стæй-иу мæнæ цалынмæ телевизор тедтæ нæ**
 стæй =иу мæнæ цалынмæ телевизор тед -т -æ нæ
 потом =ITER вот пока телевизор и так далее PL NOM NEG
 DISC

фæзынди уæдмæ-иу хъæуы сылгоймæгтæ ,
 фæ- зынд -и уæдмæ =иу хъæу -ы сылгоймæг -т -æ
 PV появляться PST.INTR.3SG до.тех.пор =ITER село GEN женщина PL NOM

йер **сыхаг** **тедтæ** , **нæ** , **йер-иу** **дыууадæсгай**
 йер сыхаг тед -т -æ нæ Йер - =иу дыууадæс -гай
 сейчас сосед и так далее PL NOM сейчас =ITER двенадцать DISTR

тедтæ **байсты** , **æмæ-иу** , **зымæгон** **æхсæвтæ** **даргъ**
 тед -т -æ ба- йсты æмæ =иу зымæг -он æхсæв -т -æ даргъ
 и так далее PL NOM PV и =ITER зима ADJ ночь PL NOM длинный

æхсæвтæ **не** **сты** , **æмæ-иу** **махмæ** **æрæмбырд**
 æхсæв -т -æ не сты æмæ =иу махмæ æр- æмбырд
 ночь PL NOM PTCL быть.PRS.3PL и =ITER мы.ALL PV собрание

сты
 сты
 быть.PRS.3PL

сыхаг произносит как сыгæг.

И вот пока телевизор не появился, до тех пор сельские женщины, соседки и т.д., да, где-то по двенадцать собирались, и, зимние ночи же длинные ночи, и они собирались у нас.

12.6 **Æмæ-иу** **дзы** **чи** **æлвисгæ** **кодта** , **чи**
 æмæ =иу =дзы чи æлвис -гæ код -т -а чи
 и =ITER =3PL.ENCL.ABL кто прясть CONV делать TR PST.TR.3SG кто

дзы **цъында** **кодта** , **чи-иу** **дзы**
 =дзы цъында код -т -а чи =иу =дзы
 =3PL.ENCL.ABL чулок делать TR PST.TR.3SG кто =ITER =3PL.ENCL.ABL

пиргæ **кодта** , **æмæ-иу** **мæ** **мады** **мад**
 пир -гæ код -т -а æмæ =иу мæ= мад -ы мад
 чесать (шерсть) CONV делать TR PST.TR.3SG и =ITER POSS.1SG= мать GEN мать

дзырдта **хохы** **куыд** **цардысты** , **куыд**
 дзырд -т -а хох -ы куыд цард -ысты куыд
 говорить TR PST.TR.3SG гора GEN как жить PST.INTR.3PL как

уыдысты , **чи** , **кæцы** **мыггæгтæ** , **кæцы** **комæй**
 уыд -ысты чи кæцы мыггæг -т -æ кæцы ком -æй
 быть PST.INTR.3PL кто какой род PL NOM какой ущелье ABL

рацыдысты – **гъе** **уыдæттæ** **йедтæ-иу** **сын**
 ра- цыд -ысты гъе уыдæ -ттæ йед -т -æ - =иу =сын
 PV идти PST.INTR.3PL ну DemDist.PL PL HES PL NOM =ITER =3PL.ENCL.DAT

...
 И кто-то из них прятал, кто вязал чулки, кто шерсть чесал, и моя бабушка рассказывала, как они жили в горах, как были, кто, какие фамилии, из каких ущелий они вышли – вот это все им...

13.1 **Гье ныр гье уыдæттæ æз куы хъуыды кодтаин , гье**
 гье ныр гье уыдæ -ттæ æз куы хъуыды код -т -аин гье
 ну сейчас ну DemDist.PL PL я если мысль делать TR CNTRF.1SG ну

уæд сæ абон нæ ... нæ ныффыстаин ?
 уæд =сæ абон нæ нæ ныф- фыст -аин
 тогда =3PL.ENCL.GEN сегодня NEG NEG PV писать CNTRF.1SG

Вот если бы я все это помнила, то сегодня разве не записала бы?

13.2 **Æз уыдтæн ... аст азмæ хъомыл кодтон**
 æз уыд -тæн аст аз -мæ хъомыл код -т -он
 я быть PST.INTR.1SG восемь год ALL взрослый делать TR PST.TR.1SG

мæ мады мадмæ , æмæ уыдтæн тынг къулбадæг
 мæ= мад -ы мад -мæ æмæ уыд -тæн тынг къулбадæг
 POSS.1SG= мать GEN мать ALL и быть PST.INTR.1SG очень избалованный

сывæллон , уый маёныл хъæрай дæр никуы
 сывæллон уый маёныл хъæр -æй =дæр никуы
 ребенок DemDist.NOM я.SUPER крик ABL =PTCL никогда

сдырдта , стæй никуы никаемæ сдырдта
 с- дзырд -т -а стæй никуы никаемæн с- дзырд -т -а
 PV говорить TR PST.TR.3SG потом никогда никто.DAT PV говорить TR PST.TR.3SG

Я была... до восьми лет воспитывалась у бабушки, и была очень избалованным ребенком, она никогда не повысила на меня голос, и никогда ни к кому грубо не обратилась.

13.3 **Ныр маенæ афтæ фæзæгъынц , энерги , дам , нæ ?**
 ныр маенæ афтæ фæ- зæгъ -ынц энерги =дам нæ
 сейчас вот так PV сказать PRS.3PL энергия =мол NEG
 DISC

Сейчас говорят, энергия, мол, да?

13.4 **Маенæ , дам , æвзæр энерги тедтæ , цыдæртæ**
 маенæ =дам æвзæр энерги тед -т -æ цы -дæр -т -æ
 вот =мол плохой энергия и так далее PL NOM что INDEF PL NOM
 DISC

Вот, говорит, плохая энергия и так далее, что-то такое.

13.5 **Цавæр энерги ?**
 цавæр энерги
 какой энергия

Какая энергия?

13.6 **Дæ низтæ бахæрон , дæ фæхъхъау**
 дæ= низ -т -æ ба- хæр -он дæ= фæхъхъау
 POSS.2SG= болезнь PL NOM PV есть SBJV.1SG POSS.2SG= жертва

фаеун	–	гье	уымæй	йедтаемæ	никаемæн	...	ницаемæй	никуы	
фа- уон		гье	уым	-æй	йедтаемæ		ницаемæй	никуы	
PV	быть.SBJV.1SG	ну	DemDist	ABL	кроме		никто.DAT	ничто.ABL	никогда

дзырдта

дзырд -т -а
говорить TR PST.TR.3SG

Съесть мне все твои болезни, да буду я тебе в жертву принесена – только так... по-другому она не разговаривала.

13.7	Фæлæ	ма	уын	иу	...	ну	,	мæ	мады	мады
	фæлæ	=ма	=уын	иу		ну		мæ=	мад -ы	мад -ы
	но	=ещё	=2PL.ENCL.DAT	один		HES		POSS.1SG=	мать GEN	мать GEN

тыххæй	уын	тынг	бирæ	радзурин	,	фæлæ	...	Иу	
тыххæй	=уын	тынг	бирæ	ра- дзур		фæлæ		иу	
о	=2PL.ENCL.DAT	очень	много	PV	говорить	OPT.1SG		но	один

худæг	уын	радзурон			
худ	-æг	=уын	ра- дзур	-он	
смеяться	PTCP.PRS	=2PL.ENCL.DAT	PV	говорить	SBJV.1SG

Но я вам еще одно... ну, о бабушке бы я вам много всего рассказала, но... Одну смешную историю вам расскажу.